

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

BAKALÁRSKA PRÁCA

Politicko-ekonomická transformácia Slovenska

2011

Mária Nagyová

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

**POLITICKO-EKONOMICKÁ TRANSFORMÁCIA
SLOVENSKA**

Bakalárska práca

Študijný program: Politológia

Školiace pracovisko: Katedra politológie a európskych štúdií

Školiteľ: Mgr. Tibor Szentandrás, PhD.

Nitra 2011

Mária Nagyová

Abstrakt

NAGYOVÁ, Mária: *Politicko-ekonomická transformácia Slovenska*. [Bakalárska práca] – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra politológie a európskych štúdií. – Školiteľ: Mgr. Tibor Szentandrás, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.). – Nitra: FF, 2011. 45 s.

Témou bakalárskej práce je politicko-ekonomická transformácia Slovenska. Cieľom práce je porovnať život obyvateľov Slovenska v socialistickom systéme so životom v súčasnom trhovom systéme a na základe danej komparácie priblížiť aktuálnu sociálnu situáciu občanov Slovenska. Úvodná kapitola vymedzuje základné charakteristiky socializmu a informácie o situácii na Slovensku. Druhá kapitola sa zaoberá analýzou transformácie hospodárstva Slovenskej republiky a zavedením demokratických princípov do politického systému. Časť práce sa zaoberá názormi niekoľkých politických činiteľov na proces prechodu.

Kľúčové slová:

Socializmus. Trhové hospodárstvo. Demokracia. Sociálna situácia. Trh. Transformácia.

Abstract

NAGYOVÁ, Mária: Politics-economic transformation of Slovakia. [Bachelor work] – Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Philosophy, Department of Politics and European Studies – Director of studies: Mgr. Tibor Szentandrás, PhD. Degree of vocational qualification: Bachelor (Bc.) – Nitra: FF, 2011. 45 p.

The topic of thesis is a political-economic transformation in Slovakia. The work will compare the life of Slovak citizens in the life of the socialist system in the current market system and on the basis of the comparison focuses on the current social situation of Slovak citizens. Introductory chapter defines the basic characteristics of socialism and information on the situation in Slovakia. The second chapter analyzes the economic transformation of the Slovak Republic and the introduction of democratic principles in the political system. Part deals with the views of several political leaders on the transition process.

Key words:

Socialism. Market economy. Democracy. Social situation. Market. Transformation.

Obsah

Úvod	7
1 Koncepce socializmu	8
1.1 Počiatky socialistických koncepcií	9
1.2 Charakteristické znaky socializmu	12
1.3 Plánovanie	15
1.4 Slovensko a socializmus	17
2 Transformácia Slovenska a prechod na trhovú hospodárstvo	21
2.1 Marxovo poňatie kapitálu	21
2.2 Počiatky zmien na Slovensku	22
2.3 Demokracia	25
2.4 Transformácia hospodárstva	33
2.5 Slovensko a medzinárodné organizácie	36
2.6 Názory niektorých politických činiteľov na socialistický a trhovú systém	37
Záver	41
Zoznam použitých zdrojov	43

Zoznam grafov a tabuliek

Graf 1: Počet mandátov pre politické strany vo voľbách do SNR 1990	30
Graf 2: Počet mandátov pre politické strany vo voľbách do SNR 1992	31
Tabuľka 1: Volebné obdobie 1994-1998	32
Tabuľka 2: Volebné obdobie 1998-2002	32
Tabuľka 3: Volebné obdobie 2002-2006	32
Tabuľka 4: Volebné obdobie 2006-2010	33
Tabuľka 5: Aktuálne volebné obdobie	33

Úvod

Téma bakalárskej práce je Politicko-ekonomická transformácia Slovenska. Práca sa zameriava na prechod od plánovaného k trhovému hospodárstvu. Transformácia znamenala pre Slovensko obrovskú zmenu a preto je dôležité venovať sa danej problematike.

Cieľom práce je porovnanie života občanov Slovenska v socialistickom zriadení a v súčasnom trhovom hospodárstve, pričom sa zameriame najmä na sociálne aspekty ich života. Na základe danej komparácie sa budeme snažiť analyzovať súčasnú sociálnu situáciu obyvateľov Slovenska.

Hypotéza: predpokladáme, že v trhovom systéme sa sociálne rozdiely medzi obyvateľmi zvyšujú a myslíme si, že životná úroveň sa znížila. Ďalším predpokladom je obohacovanie vyšších vrstiev, čo spôsobuje odstraňovanie strednej vrstvy.

Na vypracovanie danej problematiky boli použité knižné a internetové zdroje. Pre zistenie výsledku našich predpokladov sme analyzovali empirické údaje a študovali sme odbornú literatúru, ktorá sa venovala danej téme. Využívali sme informácie zo štatistických výskumov a výskumov verejnej mienky. Venovali sme sa najmä sociálnemu postaveniu občanov a preto sme sa zameriavali skôr na sociálno-politické hľadisko než na ekonomické. So sociálnymi postavením súvisia ukazovatele, ako je miera nezamestnanosti, či priemerné mzdy. Naša analýza teda spočívala v syntéze a interpretácii obsahu získaného empirického materiálu.

Úvodná kapitola vymedzuje základné charakteristiky socializmu, pričom sme sa zamerali na názory utopických socialistov Saint-Simona, Owena či Fouriera, ktorí vo svojich dielach používali ako prvý pojem socializmus. V práci sú rozobrané aj názory K. Marxa. V prvej kapitole sa nachádza teoretické vysvetlenie spôsobu fungovania socialistického hospodárenia, ktoré je založené na centrálnom riadení a plánovaní. Ďalej je rozoberaná situácia na Slovensku v období socializmu a jednotlivé historické udalosti súvisiace so stavom v politickej sfére.

V druhej kapitole sa venujeme procesu transformácie systému. Opisujeme udalosti, ktoré viedli k zvrhnutiu režimu. V tejto časti je obsiahnutý spôsob zavedenia demokratických princípov s následnou charakteristikou a vysvetlením pojmov. V záverečnej časti sa zaoberáme analýzou názorov autorov, politických činiteľov, a výskumami verejnej mienky, na základe ktorých dospejeme k výsledkom.

1 Koncepcie socializmu

Vždy keď sa v období kapitalizmu zvýraznili problémy, objavili sa myslitelia, ktorí najmä kritizovali nedostatky spoločnosti a snažili sa vytvoriť sociálne spravodlivú spoločnosť. Bola to vlastne odpoveď na aktuálnu situáciu, keď v období priemyselnej revolúcie prichádza k rozvinutiu výrobných postupov spoločnosti. Obyvateľstvo sa sústreďuje v továrňach a priemyselných strediskách. Pracovníci sú horšie platení kvôli strojovej veľkovýrobe, pracovný čas sa predlžoval, čo viedlo k zhoršovaniu životných podmienok. Na základe vývoja kapitalizmu vznikalo učenie utopického socializmu, ktorý kritizoval kapitalizmus v prvej polovici 19. storočia. Počiatky jeho vzniku siahajú do 16. storočia a viažu sa s menom Thomas More, ktorý je pokladaný za zakladateľa tohto smeru. Ďalším predstaviteľom je napríklad Tommaso Campanella, Gerard Winstanley a iní.¹

*„Samotný pojem socializmus vychádza z latinského kmeňa soc, ktoré je základom slova socialis (politický, spoločenský), socius (súdruh, spoločník) a societas (spoločnosť)“.*²

Socializmus je snaha o zlepšenie sociálnych vzťahov, a to najmä na základe zmeny hospodárskeho poriadku a na základe spravodlivého rozdeľovania prostriedkov. Znázorňuje pojem identický s hospodárskym kolektivismom. Ten chápe spoločenské vlastníctvo ako účelnú, spravodlivú a mravnú vlastnícku formu.

Cieľom socializmu je prerobenie pracovného zákonodarstva – ochrana práce pred vykorisťovaním a sociálnou biedou, plná zamestnanosť prostredníctvom výrobných družstiev, zavedenie spoluúčasti pri riadení podnikov, boj proti privilégiám vo vzdelaní, prestavba spoločenského poriadku, ktorá by viedla k rovnosti občanov alebo násilné zriadenie panstva nemajetných tried.

Vyvrcholenie názorov na socializmus nám ponúkajú napríklad Claude – Henri de Saint – Simon, Charles Fourier a Robert Owen. Najdôkladnejšou kritikou kapitalizmu bolo učenie o nadhodnote K. Marxa. Týmito predstaviteľmi sa budeme zaoberať v nasledujúcej časti práce.³

¹ Lisý, J. a kol.: Dejiny ekonomických teórií. s. 57-60

² Kulašik, P.: Socializmus. s. 5

³ Kulašik, P.: Socializmus. s. 5-8

1.1 Počiatky socialistických koncepcií

Podľa Charlesa Fouriera je spoločnosť v neustálom vývoji a je tiež nevyhnutné, aby neustále smerovala na vyšší stupeň vývoja. Rozdeľuje spoločnosť na niekoľko období vývoja. Pokiaľ nejaká spoločnosť bude v určitej fáze príliš dlho, bude to viesť k nestabilite a problémom a to najmä vtedy, ak už mieru vyspelosti prekračuje. Zdôrazňuje najmä prechod od industriálnej nesúvislosti k societárnemu, resp. sociálnemu spojeniu.⁴

Saint – Simon sa domnieva, že v každom štádiu vývoja ľudstva existujú popri sebe určité prežitky starého systému, ktoré zasahujú do nového štádia. Prechod prebieha najskôr rovnomerne a plynule, no neskôr býva prerušovaný krízami. Nové spoločenské zriadenie je podľa neho vždy dokonalejšie ako predchádzajúce.⁵

Marx a Engels sa vo svojom diele Manifest komunistickej strany zaoberajú rovnako ako Fourier a Saint – Simon dôležitosťou prechodu od kapitalizmu k socializmu. Podľa nich sú spoločnosti, ktoré doposiaľ existovali dejinami triednych bojov. Utláčateľ a utláčaný nikdy nestáli na rovnakej strane, neustále medzi sebou bojovali, čo vyústilo do mnohých revolúcií. Revolúcie sa skončili zmenou spoločenských pomerov. V dejinách sa stretávame takmer všade s úplným rozčlenením spoločnosti na rôzne stavy, s rôznou stupnicou spoločenských postavení.

V časoch, kedy bol priemysel rozvinutý a vznikal svetový trh objavujú sa mnohé prevraty. Podľa Marxa a Engelsa buržoázia ťaží zo svetového trhu, podriadila dedinu prevahe mesta, počet mestského obyvateľstva sa zvyšoval, odstránila rozdrobenosť výrobných prostriedkov, vlastníctva a obyvateľstva. Výrobné prostriedky sa sústredili do jedného centra a majetok sa ocitol v malom počte rúk. Dôsledkom toho vznikla politická centralizácia. Robotník sa stáva príslušenstvom stroja, náklady robotníka sa tak obmedzujú len na existenčné prostriedky, ktoré potrebuje na svoje živobytie a udržanie rodu. Cena tovaru a práce sa rovná jeho výrobným nákladom. Stroje sa neustále zdokonaľujú a vyvíjajú.⁶

Podľa Roberta Owena zavedenie nových strojov znehodnocuje ľudskú prácu. Technické vynálezy vyvolávajú rast súkromného vlastníctva a teda prispievajú k nahromadeniu bohatstva v rukách malého počtu ľudí a masy obyvateľstva menia

⁴ Fourier, Ch.: Veľká metamorfóza. s. 14-24

⁵ Lisý, J. a kol.: Dejiny ekonomických teórií. s. 60

⁶ Engels, F. – Marx, K.: Manifest komunistickej strany. s. 18-23

v otrokov. Stroje konkurujú robotníkom, pretože práca strojov je lacná, stroje vytlačujú robotníkov z výroby a znižujú hodnotenie ich práce.

Postavenie robotníkov je neisté. Proti takémuto zaobchádzaniu začne proletariát bojovať. Proti sebe stoja dve sily, a to aristokracia a ľud. Aristokracia chce udržať moc vo svojich rukách, ale ľud je už dostatočne silný, aby sa zjednotil a dosiahol pretvorenie spoločnosti proti vôli aristokracie.⁷

Robotníci sa začínajú organizovať v spolkoch, chcú bojovať za svoje práva. Proletárske hnutie je hnutím obrovskej väčšiny a v jej záujme. Buržoázia nedokázala robotníkom zabezpečiť životnú úroveň, na základe ktorej by bol jednotlivec schopný prežiť a preto nie je schopná vládnuť. Nastupuje vláda komunistov. Ciele komunistov sú sformovať proletariát v triedu, zvrhnúť nadvládu buržoázie, dobiť politickú moc proletariátom. Komunizmus nechce odstrániť vlastníctvo úplne, ale snaží sa o odstránenie buržoázneho, t. j. súkromného vlastníctva. „*Námedzná práca tvorí kapitál resp. vlastníctvo, ktoré vykorisťuje námedznú prácu a môže sa rozmnožovať len pod podmienkou, že plodí novú námedznú prácu, aby ju znova vykorisťovalo.*“ Komunisti chcú odstrániť to, že robotník žije len preto, aby rozmnožoval kapitál.⁸

Marx bol predstaviteľom revolučného socializmu, avšak existuje aj miernejšia forma, tzv. reformistický socializmus, kde zahŕňame sociálnu demokraciu. Predstaviteľ bol napríklad Eduard Bernstein. Bernstein kritizoval marxizmus. Triedne protirečenia sa podľa neho nezostávajú, ale zmierňujú, presadzuje sa decentralizácia kapitálu, vzrastá spoločenský význam akcionárov kapitálu, čo znemožňuje vlastníť moc malému počtu kapitalistov. Rozhodujúcu úlohu zohrávajú legálne, parlamentné metódy a využívanie demokratických inštitúcií. Rozrastajú sa stredné triedy a zvyšuje sa životný štandard proletariátu. Rovnako Kautský prisudzoval veľký význam demokratickým hodnotám. Demokratický štát má byť orgánom väčšiny, teda aj pracujúcich tried.⁹

1.1.1 Ideálna spoločnosť

Aby bolo rozdeľovanie bohatstva spravodlivé, tzn. sprístupnilo sa pracujúcim, je potrebné nahradiť umelé meradlo hodnoty prirodzeným, a teda ľudskou prácou, pretože je zdrojom všetkého bohatstva. Hodnota každého tovaru a práce samotnej by sa mala určovať hodinami priemernej ľudskej práce, ktorá je nutná k jeho výrobe. Týmto

⁷ Owen, R.: Vybrané spisy. s. 15-26

⁸ Engels, F. – Marx, K.: Manifest komunistického strany. s. 24-35

⁹ Kulašík, P.: Socializmus. s. 20-22.

spôsobom by sa zaistila harmónia medzi výrobou a spotrebou. Ponuka na trhu sa vytvára najmä odmenou robotníkov. Pokiaľ sú robotníci spravodlivo odmeňovaní porastú nielen výrobné sily, ale aj ich blahobyť. Owen im poskytuje určitú časť výrobku a pritom zachováva možnosť podnikateľského zisku.¹⁰

Trieda pracujúcich by podľa Saint – Simona mala v spoločnosti zaujať prvé miesto, pretože je zo všetkých najdôležitejšia. Jej existencia nezávisí od ostatných tried, na rozdiel od ostatných, ktoré ju potrebujú. Je to preto, že existuje svojimi vlastnými silami, svojou vlastnou prácou. Výroba je základom všetkého.¹¹

Owen a Fourier ponúkajú predstavu ideálnej spoločnosti.

Podľa Fouriera ľudstvo prešlo štyrmi vývojovými štádiami a to epochou divožstva, patriarchátu, barbarstva a civilizácie. V epoche divožstva neexistoval priemysel, v druhom štádiu bol drobný priemysel a pre tretie štádium bol charakteristický stredný priemysel. Posledné štádium, epocha civilizácie, sa vyznačuje veľkopriemyslom. Z posledného štádia prejde ľudstvo do novej spoločnosti, ktorú nazval spoločnosťou harmónie.¹²

Fourier hovorí o harmonickej spoločnosti, kde predpokladá spoločné vlastníctvo. Všetky záujmy sú kombinované a každý je vlastníkom na základe podielu na celkovom zisku z práce a všetci si prajú prosperitu celého kantónu.¹³

Ideálna spoločnosť je podľa Owena nevelká pracovná obec, tzv. „molekula spoločnosti“. Prikladá veľký význam jej zloženiu a veľkosti. Každý člen by mal svoj vlastný kus pôdy. Poľnohospodárska a priemyselná práca by boli spojené, odstránili by sa tiež rozpory medzi fyzickou a duševnou prácou a medzi mestom a vidiekom. Hospodárska činnosť by neslúžila na hromadenie bohatstva, ale na uspokojovanie potrieb členov obce. Neexistovalo by sociálne triedne delenie, avšak delenie podľa veku. Tieto triedy by sa odlišovali svojimi funkciami.

Všeobecný záujem dáva viac podnetov k práci, ako súkromný záujem, občania pracujú podľa svojich schopností a nie podľa všeobecných záujmov.¹⁴

Medzi výrobcami vznikajú vzťahy s charakterom spolupráce a vzájomnej pomoci. Pozitívum takejto formy vzťahov je súťaženie, vzájomné porovnávanie pracovných výsledkov a snaha dosiahnuť ich čo najlepšie.

---

¹⁰ Owen, R.: Vybrané spisy. s. 18-19

¹¹ Saint-Simon, H.: Výbor z diela. s. 59

¹² Lisý, J. a kol.: Dejiny ekonomických teórií. s. 61

¹³ Fourier, Ch.: Veľká metamorfóza. s. 107

¹⁴ Owen, R.: Vybrané spisy. s. 20-28

Nejde tu však o rovnocenné vzťahy. Je potrebné dodržiavať zásadu nadriadenosti a podriadenosti. Dané rozlíšenie pramení z racionálnej deľby práce a z osobitnej funkcie, ktorá bola každému pracovníkovi pridelená v súlade s jeho schopnosťami.¹⁵

V každej obci by sa výroba odlišovala, čo by zabezpečilo výmenu tovarov medzi obcami. Nástrojom zámeny by museli byť platidlá predstavujúce určité množstvo práce. Na základe toho budú zaistené výrobky v skladoch.¹⁶

1.2 Charakteristické znaky socializmu

Politická ekonómia socializmu zmiešava realitu s túžbami a systém, ktorý skutočne existuje si žiada atribúty, ktoré budú efektívne a spravodlivo fungovať.¹⁷

1.2.1 Vlastníctvo

Spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov znamená, že všetci členovia spoločnosti v ňom vystupujú ako združení príslušníci výrobnjej asociácie, ako vlastnícky a nedeliteľný objekt.¹⁸

Podľa Owena spoločenské zlo bude narastať, pokiaľ jeden človek bude žiť izolovane od druhého. Súkromné vlastníctvo je nespravodlivé a nerozumné.¹⁹

Spoločenské vlastníctvo môžeme charakterizovať ako: „*takú sústavu ekonomických vzťahov spoločnosti, v ktorej práca združených výrobcov rovnoprávne, spoločne a plánovite používajúcich spoločenské výrobné prostriedky umožňuje každému z nich získavať životné prostriedky v rozsahu zodpovedajúcom spočiatku jeho pracovným zásluhám, neskôr jeho potrebám*“.²⁰

Podľa marxizmu je spoločenské vlastníctvo určitá podoba výrobných síl, ktoré prechádzajú vývojom a na základe týchto zmien sa menia aj vlastnícke formy. Základná myšlienka spoločenského vlastníctva je predovšetkým ekonomická rovnosť všetkých členov spoločnosti vo vzťahu k výrobným prostriedkom. Nikto by si nemal privlastňovať výrobné prostriedky, pretože výrobcovia sú zároveň vlastníci, každý je

---

¹⁵ Kolektív autorov. Politická ekonómia socializmu. s. 58-86

¹⁶ Owen, R.: Vybrané spisy. s. 20-28

¹⁷ Kornai, J.: The Socialist system. s. 12.

¹⁸ Hába, Zdeněk.: Socializmus: Systém ekonomických zákonov. s. 238-239

¹⁹ Owen, R.: Vybrané spisy. s. 17

²⁰ Kolektív autorov.: Politická ekonómia socializmu. s. 89

vlastník, ale nikto individuálne. Tým neprichádza k vykorisťovaniu a zaniká triedne rozdelenie spoločnosti.²¹

Spoločenské vlastníctvo je ekonomicky rovné na základe toho, že ani jeden člen spoločnosti v ňom nemá jednoznačne určujúce postavenie, účasť na spoločenskom výrobnom procese má každý podľa miery pracovnej schopnosti, každý sa zúčastňuje na rozhodovaní o výrobnom procese a jeho výsledkoch a na koniec všetci sú účastní na spotrebe vyrobeného produktu z hľadiska miery zásluhy na jeho vytvorení.

Účasť na spoločenskej práci je jediný spôsob ako sa stať vlastníkom výrobných prostriedkov a tiež ako získať životné prostriedky.

V socializme, rovnako ako v kapitalizme ide o nadprodukt, ale v inom zmysle. V kapitalizme si nadprodukt, resp. nadhodnotu privlastňuje vykorisťovateľ, v socializme patrí všetkým pracujúcim. Celý novovytvorený produkt je z hľadiska vlastníctva jednotný a nedeliteľný.

Socialistický výrobný proces sa však nevykonáva jednotne z hľadiska technológie a teritória. Ide napríklad o nerovnomerne rozdelené prírodné zdroje. Kolektív pracujúci v technologicky a teritoriálne oddelených výrobných jednotkách nemôže riadiť jednotliviec. Musí byť odmeňovaný na základe vnútro podnikovej deľby práce a organizovanosti pracovného kolektívu. Výsledky jednotlivých kolektívov je nutné zhodnotiť a oceniť. Výrobné kolektívy sa dostávajú do postavenia, v ktorom vo svojich vzťahoch rešpektujú princíp ekvivalencie spoločensky nutných nákladov ich práce. V tomto prípade ide aj o ekonomickú oddelenosť a výrobný kolektív sa tak stáva nielen výrobnou jednotkou, ale aj ekonomickou, chozrasčotnou jednotkou.²²

1.2.2 Chozrasčot

*„Chozrasčot je ekonomická kategória vyjadrujúca výrobné vzťahy medzi spoločnosťou a kolektívmi výrobcov a medzi kolektívmi týchto výrobcov navzájom, ktorá umožňuje plánovite využívať tovarovo-peňažné vzťahy na spájanie podnikových a celospoločenských záujmov pri uspokojovaní potrieb socialistickej spoločnosti“.*²³

Chozrasčot sa môže charakterizovať:

- ako spojenie plánovitého riadenia národného hospodárstva s ekonomickou samostatnosťou podnikov,

²¹ Kolektív autorov.: Politická ekonómia socializmu. s. 79-84

²² Hába, Zdeněk.: Socializmus: Systém ekonomických zákonov. s. 239-249

²³ Kolektív autorov.: Politická ekonómia socializmu. s. 257.

- plánovité využívanie tovarovo-peňažných vzťahov,
- systém hmotnej stimulácie podnikov založený na zásade úhrady výdavkov príjmami.

Posledný bod znamená, že z príjmov, ktoré podniky dostanú z predanej produkcie uhradia výdavky na nákup surovín, strojov, energie a na mzdy pre zamestnancov.²⁴

Chozrastočné postavenie podniku znamená určitú ekonomickú samostatnosť. Výrobné prostriedky však nie sú všade rovnaké, niektoré výrobné kolektívy majú preto lepšie pracovné podmienky ako iné. To znamená, že ekonomická rovnosť spoločenského vlastníctva sa v socializme môže uplatniť len nedokonale, s určitými výhradami.

Chozrastočné postavenie však z podniku nerobí od spoločnosti odlišný ekonomický subjekt. Nie je správne vyvodzovať z jeho ekonomickej samostatnosti právo na vlastný produkt alebo nadprodukt alebo obmedzovať úlohu spoločenského vlastníctva len na požiadavky daňového typu. Výrobné prostriedky sú podnikovému kolektívu zverené na to, aby ich využíval v súlade so spoločenskými potrebami. Nevzniká tu vlastnícky nárok na dané prostriedky a preto podnik neodvádza spoločnosti odvody zo zisku, ale od spoločnosti dostáva podiel zo zisku na svoju rozšírenú reprodukciu. Okrem toho, že podnik je nositeľom spoločenského vlastníctva, reprezentuje pritom aj ekonomické záujmy kolektívu výrobcov.²⁵

1.2.3 Formy socialistického vlastníctva

Medzi základné formy patrí štátne, družstevné a osobné vlastníctvo.

Štátne vlastníctvo je najdôležitejšia forma spoločenského vlastníctva a ako subjekt vlastníctva v ňom vystupuje štát.

Predstavuje celú spoločnosť a preberá práva a povinnosti výhradného vlastníka štátneho majetku, tzn. užíva ho a privlastňuje si výsledky jeho výrobného používania. Zároveň tiež vystupuje ako jeho ochranca. Občan v tomto prípade nemá právo zaobchádzať so štátnym majetkom podľa svojej vôle. Vlastnícke práva vykonáva štát prostredníctvom štátnych orgánov. Správu výrobných prostriedkov vykonávajú štátne podniky, ktoré vystupujú ako právnické osoby, ale nie sú samostatné, t. j. nezávislé od štátu.

²⁴ Kolektív autorov.: Politická ekonómia socializmu. s. 257-258

²⁵ Hába, Zdeněk.: Socializmus: Systém ekonomických zákonov. s. 250-252

Pri družstevnom vlastníctve ide o spojenie súkromných malovýrobcov v poľnohospodárskej výrobe, v priemysle, remeslách a službách. Dôvod ich vzniku je nižší stupeň rozvoja výrobných síl v daných odvetviach. Vzťah medzi družstvami a štátnymi podnikmi sa prejavuje úzkou spoluprácou, no platí tu zásada, podľa ktorej má štátne vlastníctvo vedúcu úlohu voči družstevnému vlastníctvu.

Pod osobné vlastníctvo patria predmety osobnej spotreby. Toto vlastníctvo vyjadruje nerovnosť členov spoločnosti, pretože majetok každého je rozdielny napríklad v závislosti od pracovných zásluh. Socialistický štát ochraňuje osobné vlastníctvo, avšak jeho používanie nesmie byť v rozpore s verejným záujmom.²⁶ Socialistické spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov je základným zákonom socializmu a podmienil vznik všetkých ostatných systémiotvorných zákonov socializmu.²⁷

1.3 Plánovanie

Systém celospoločenského plánovania je objektívnym ekonomickým zákonom socialistickej spoločenskej výroby. Socialistická spoločenská výroba a práca predpokladajú, resp. vyžadujú ako svoju neoddeliteľnú súčasť centralizované riadenie spoločenskej výroby. Plánovité riadenie je možné iba odstránením súkromnokapitalistického vlastníctva.²⁸

Plánovitý rozvoj národného hospodárstva je preto možný iba v socialistickej spoločnosti. Tam je politická moc v rukách robotníckej triedy a vo všetkých oblastiach hospodárstva sa nastolilo socialistické vlastníctvo výrobných prostriedkov. Tovarová výroba bude odstránená, keď spoločnosť prevezme výrobné prostriedky a tým sa skončí nadvláda výrobcu nad výrobcami. Plánovitá organizácia tak nahradí anarchiu v spoločenskej výrobe.²⁹

Plánovité riadenie národného hospodárstva je podstatný znak socializmu a znamená najmä to, že spoločenská výroba, rozdeľovanie, výmena a spotreba sú riadené zo spoločensko-ekonomického centra socialistickej spoločnosti, pričom sa uspokojujú hmotné a duchovné potreby členov danej spoločnosti.³⁰

²⁶ Kolektív autorov. Politická ekonómia socializmu. s. 79-100

²⁷ Hába, Zdeněk. Socializmus: Systém ekonomických zákonov. s. 254

²⁸ Kolektív autorov. Politická ekonómia socializmu. s. 126-128

²⁹ Engels, F. – Marx, K.: Vybrané spisy v piatich zväzkoch. s. 305. In: Kol. autorov.: Politická ekonómia socializmu. s. 127.

³⁰ Kolektív autorov.: Politická ekonómia socializmu. s. 128

1.3.1 Plánovanie ako súčasť ekonomických zákonov socializmu

Plánovanie ako ekonomický zákon socializmu vyjadruje nevyhnutnosť vedome a organizovane začleňovať individuálnu a kolektívnu prácu ekonomických subjektov do výrobného procesu tak, aby sa splnili vopred stanovené ciele.³¹

Pri plánovitom riadení spoločnosti ide o cieľavedomú činnosť, ktorá je riadená zo spoločensko-ekonomického centra a hierarchie orgánov socialistického štátu, ktoré riadia politický, hospodársky a sociálny rozvoj.³²

V tomto rozdelení vzniká množstvo cieľov a záujmov, ktoré sa na jednotlivých riadiacich a výkonných stupňoch vyjadria prostredníctvom čiastkových úloh. Tým ľahšie môžu subjekty stratiť vedomie vnútornej súvislosti daných cieľov a vedomie vlastnej spoločenskej úlohy pri ich plnení. Daný nesúlad záujmov riadiacich a výkonných subjektov pri tvorbe a realizácii plánu je nedokonalosť sústavy plánovitého riadenia.

Vyriešiť by sa to dalo napríklad posilnením centrálného riadenia, pričom sa vychádza z toho, že centrum má najlepšiu možnosť zistiť optimálny vývojový trend v národnom hospodárstve. Pokiaľ však podnik má záujem na tom, aby sa mu uložili čo najnižšie úlohy, bude centru poskytovať nepravdivé informácie, čo sa potom prejaví v nesprávnom rozhodnutí centra. Podniky by mali byť riadené diferencovane, pretože sa navzájom odlišujú veľkosťou, odborom alebo teritóriom odbytu.

Relatívna ekonomická samostatnosť podnikov si vyžaduje vzťahy rovnakej hodnoty pri vzájomnej výmene ich produktov. Teória hodnoty v podmienkach súkromného vlastníctva je kľúčovým zákonom tovarovo-peňažných vzťahov.

1.3.2 Tovarovo-peňažné vzťahy

Tovarovo-peňažné vzťahy nadobúdajú v socializme nový rozmer. Strácajú svoju všeobecnosť, pretože nositeľ pracovnej sily a vlastník výrobných prostriedkov sa zjednocujú do jednej osoby. Pracovná sila preto prestala byť objektom kúpy a predaja. Obmedzuje sa priestor vymeniteľnosti tovaru, resp. peňazí, pretože niektoré produkty prechádzajú do spotreby priamo a nie prostredníctvom tovarovej výmeny. Hodnota ustupuje z funkcie cieľa výroby, tzn. z funkcie hlavného regulátora spoločenského

³¹ Hába, Zdeněk.: Socializmus: Systém ekonomických zákonov. s. 266

³² Kolektív autorov.: Politická ekonómia socializmu. s. 132

výrobného procesu, na miesto jeho spätnej väzby. Hodnota a cena sa nezriaďujú živelne, za chrbtom výrobcov, ale sú predmetom plánovania.

V súvislosti s naturálnym plánovaním sa preferuje myšlienka, že toto plánovanie má zjednocovať úžitkovo-hodnotovú stránku produkcie s jej nákladovosťou, vyjadrenou v cene. Cena v socializme má teda vyjadrovať nielen spoločensky nutné náklady práce, čiže hodnotu, ale aj užitočnosť príslušného výrobku. Pritom platí, že užitočnosť musí zostať predpokladom, ale nesmie sa stať tvorcom hodnoty.³³

1.4 Slovensko a socializmus

Pred februárom 1948 bolo Slovensko priemyselne rozvinuté slabo. Väčšina obyvateľstva pracovala v poľnohospodárstve, no to sa vyznačovalo nízkou koncentráciou, nedostatočnou technickou vybavenosťou a nedostatočnou odbornosťou pracovníkov. Rozšírená bola tiež malovýroba. Veľkým negatívom však bola nízka početnosť inteligencie. Tvorilo ju približne 10 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva.³⁴ V povojnovom Československu sa Slovensko snažilo o vytvorenie rovnoprávneho postavenia. Avšak po májových voľbách v roku 1946 sa na politickú scénu začali predierať komunisti. Tí sa po prehratých voľbách snažili oslabiť postavenie víťaznej Demokratickej strany. Vyvíjaním tlaku na popredných predstaviteľov Demokratickej strany sa komunistom v roku 1948 podarilo prevziať moc.³⁵

1.4.1 Slovensko v období socializmu

V tejto časti opíšeme udalosti, ktoré sa odohrali v období od nástupu komunistov, až po normalizáciu.

Vedúcu úlohu v štáte prevzala Komunistická strana Československa (KSČ). Jej súčasťou sa stala Komunistická strana Slovenska (KSS). Obe presadzovali riadenie z jedného centra.

Postupne sa začalo s industrializáciou Slovenska. Podniky zanikali v procese združstevňovania, stavali sa priemyselné komplexy a rozvíjali sa mestá. Stále menej

³³ Hába, Zdeněk. Socializmus: Systém ekonomických zákonov. s. 271-293

³⁴ Cirbes, V. Sociálny rozvoj Slovenska v podmienkach socializmu. s. 97-102

³⁵ Budaj, M. Slovenské dejiny II. s. 168

obyvateľov pracovalo v poľnohospodárstve. Na základe toho nastala modernizácia a zo Slovenska sa vyvinula priemyselná krajina. Životná úroveň vidieckeho obyvateľstva sa zvýšila v dôsledku rozvoja poľnohospodárstva.

Zlepšenie životnej úrovne a modernizácia krajiny sa prejavili aj v politickom usporiadaní Československa. Kompetencie slovenských orgánov sa zavedením novej ústavy v roku 1960 obmedzili na minimum a pomenovanie štátu sa zmenilo na Československú socialistickú republiku.

Ekonomická kríza povojnového obdobia sa prejavila aj v Československu. V tomto období sa životná úroveň obyvateľstva znížila. Komunisti sa snažili situáciu zlepšiť, avšak ich plány nepriniesli očakávané výsledky. Medzi obyvateľmi začala rásť nespokojnosť, na čo vplývali aj nesloboda, potláčanie slobody tlače, či prejavu viery.

Narastalo tiež napätie medzi konzervatívnym a umierneným krídlom komunistov, ktorí prijali Akčný program v apríli 1968. Ten obsahoval napríklad demokratizáciu KSC, zabezpečoval základné občianske práva, federalizáciu republiky, povolenie súkromného vlastníctva, partnerský vzťah KSC s nekomunistickými stranami a pod.

Ciele umiernených komunistov sa nepodarilo naplniť. Nastalo obdobie normalizácie, ktoré trvalo od roku 1969 až do polovice osemdesiatych rokov. Počas tohto obdobia sa potlačili všetky reformy z roku 1968 a spoločnosť sa vrátila do predošlých čias.³⁶

1.4.2 Životná úroveň obyvateľstva v období socializmu

Na základe výstavby nových priemyselných závodov získalo Slovensko nové pracovné príležitosti. Celková zamestnanosť na Slovensku v období 1948 – 1985 vzrástla o 871 855 osôb, tzn. 57, 8 % a k 31. 12. 1985 predstavovala 2 380 191 osôb. V roku 1948 bolo v národnom hospodárstve zamestnaných 65, 7 % osôb v produktívnom veku, roku 1985 to bolo 74, 7 % osôb.³⁷

Zmeny sociálno-triednej štruktúry slovenskej spoločnosti sa prejavili najmä v raste počtu robotníkov. Ten vzrástol od roku 1950 až do roku 1980 z 506 000 na 1 469 000, t. j. takmer trojnásobne.

Základom dynamického rastu životnej úrovne bol rozvoj národného hospodárstva, proces urbanizácie a rast vzdelanosti širokých mas. V snahe redukovat' rozdiely

³⁶ Budaj, M. Slovenské dejiny II. s. 178-185

³⁷ Historická štatistická ročenka ČSSR. s. 661. in Cirbes, V. Sociálny rozvoj Slovenska v podmienkach socializmu. s. 108

v životnej úrovni jednotlivých sociálnych skupín obyvateľstva sa uplatnili najmä tri mechanizmy.

Prvým bolo výrazné zvýšenie výdavkov na sociálne zabezpečenie širokých vrstiev obyvateľstva formou spoločenskej spotreby. Začali sa hradíť výdavky na zdravotníctvo, školstvo, kultúru, poskytovať príspevky na budovanie a údržbu technickej a sociálnej infraštruktúry, riešenie bytovej otázky, začali sa dotovať maloobchodné ceny základných potravín, dopravy atď.

Druhým mechanizmom bola redukcia mzdového a príjmového vejára. Na jednej strane sa zvýšili reálne mzdy najmä u fyzicky pracujúcich, na strane druhej sa redukovali niektoré vysoké príjmy prevažne duševne pracujúcich a zároveň zlacneli niektoré druhy tovarov a služieb. Na základe pomerne nízkeho mzdového vejára sa oslabil výkonový princíp v odmeňovaní. Prejavilo sa to zhoršovaním kvality tovarov a služieb vo sférach hradených formou spoločenskej spotreby.

Tretím mechanizmom bola menová reforma z roku 1953.³⁸

Peniaze platné v ČSR od roku 1945 sa mali zameniť za nové. Výsledkom reformy však bolo znehodnotenie časti úspor obyvateľstva, dôsledkom čoho sa znížila ich kúpna sila.

39

Začiatkom šesťdesiatych rokov sa zvyšuje počet dokončených bytov, čoraz častejšie sa v domácnostiach vyskytujú predmety dlhodobej spotreby a výrazne sa zvyšuje vzdelanosť obyvateľstva. Klesá počet ľudí bez vzdelania alebo s ukončeným iba základným vzdelaním a stúpa počet tých, ktorí dosiahli stredoškolský alebo vysokoškolský stupeň vzdelania.⁴⁰

Podľa uvedených údajov môžeme skonštatovať, že vývoj socialistického Slovenska smeroval k zvyšovaniu životnej úrovne obyvateľstva, k vzdelanosti a k lepšej vybavenosti slovenských domácností.

---

³⁸ Cirbes, V. Sociálny rozvoj Slovenska v podmienkach socializmu. s. 122-124

³⁹ Budaj, M. Slovenské dejiny II. s. 178

⁴⁰ Historická štatistická ročenka ČSSR. s. 783. in Cirbes, V. Sociálny rozvoj Slovenska v podmienkach socializmu. s. 133

2 Transformácia Slovenska a prechod na trhové hospodárstvo

Na začiatku druhej kapitoly sa vrátíme k Marxovmu poňatiu kapitálu, čo nám umožní pochopiť jednotlivé súvislosti transformácie na trhový systém a aj staronový systém.

2.1 Marxovo poňatie kapitálu

Podľa Marxa je cieľom socializmu človek. Vo svojom diele ponúka myšlienky o ríši slobody. *„Ríša slobody začína v skutočnosti až tam, kde sa prestáva pracovať pod tlakom núdze a vonkajšej účelnosti. Podľa povahy vecí, teda leží mimo sféru vlastnej materiálnej výroby. Ako sa s prírodou musí stretať divoch, aby uspokojoval svoje potreby, aby uchoval a reprodukoval svoj život, musí sa s ňou stretať aj civilizovaný*

človek a musí to robiť vo všetkých spoločenských formách a za všetkých možných spôsobov výroby. Tak ako sa človek vyvíja, rastie i táto ríša prírodnej nevyhnutnosti, pretože rastú i potreby. Sloboda v tejto oblasti môže byť iba v tom, že zospoločenšteniý človek, združení výrobcovia riadia túto svoju výmenu látok s prírodou racionálne, podriaďujú ju svojej spoločnej kontrole, namiesto toho, aby boli ňou ovládaní ako slepou silou, uskutočňujú ju s najmenším vynaložením síl a za podmienok, ktoré sú jej ľudskej prirodzenosti najdôstojnejšie a najadekvátnejšie. Ale napriek tomu to stále patrí do ríše nevyhnutnosti. Za ňou začína rozvoj síl, ktorý je sám sebe účelom, pravá ríša slobody, ktorá však môže vyrásť iba na tejto ríši nevyhnutnosti ako na svojej základni.“

41

Na vysvetlenie kapitálu je nutné definovať hodnotu. Hodnota tovaru sa podľa Marxa skladá z troch častí: $Hodnota = K + V + M$

(K) znamená konštantný kapitál a predstavuje výdavky kapitalistu na materiál a odpisy z fixného kapitálu, pričom príjmy získané jeho použitím sa presne rovnajú naň vynaloženým výdavkom. (V) znázorňuje variabilný kapitál, ktorý zahŕňa mzdové výdavky a nakoniec (M) nadhodnota predstavujúca veličinu získanú po odrátaní K a V od hrubého dôchodku kapitalistu. V prípade ziskového podnikania povedie variabilný kapitál k prínosom vyšším, ako je objem naň vynaložených nákladov. Marx svoju koncepciu rozvinul v podmienkach voľnej konkurencie. Nadhodnota dôsledkom toho nevzniká na základe toho, že by sa pracovnej sile nevyplácala rovnovážna cena, ktorá je konkurenčne určená, alebo že by sa produkcia predávala za vyššie ceny ako sú rovnovážne. Príčinou vzniku nadhodnoty by bolo delenie pracovného času robotníka. V prvej časti vyrobí hodnotu, ak je jeho mzda a v druhej časti nadhodnotu. Tento vzťah Marx nazýva miera nadhodnoty.

Koncepciou nadhodnoty chcel Marx zdôrazniť fakt, že v kapitalizme, kde je pracovná sila oddelená od vlastníctva výrobných prostriedkov, musí robotník pracovať po obe časti pracovného dňa alebo nepracovať vôbec. Kapitalista môže žiadať od robotníka, aby pracoval dlhšie. Preto je potrebná revolúcia, aby sa nadhodnota dostala k svojmu tvorcovi a to k robotníkovi.

Marx vo svojom rozbere kapitalizmu vyjadril niekoľko princípov. Jedným z nich je tzv. rezervná armáda nezamestnaných, ktorá sa prejavuje tým, že kapitalista zavádza do výroby nové stroje, tým zvyšuje organické zloženie kapitálu. Robotníkov nahrádza technika a stávajú sa nezamestnanými. Ďalším princípom, ktorý vedie k rozkladu

---

⁴¹ Marx, K.: Kapitál III. s. 335. In: Lysý, J.: Dejiny politického myslenia. s. 115-116

kapitalizmu je klesajúca tendencia miery zisku. Vzťah medzi nadhodnotou a celkovým objemom investovaného kapitálu predstavuje miera zisku. Nachádzajú sa tu dve premenné, organické zloženie kapitálu a miera nadhodnoty. Rast miery nadhodnoty je ohraničený, avšak rast organického zloženia kapitálu nič neohraničuje. Tento proces vedie k poklesu miery zisku. Ďalším nedostatkom je nevyhnutnosť hospodárskych kríz a koncentrácia a centralizácia kapitálu spôsobená existenciou monopolnej sily jedného podniku a poklesom intenzity konkurencie.⁴²

2.2 Počiatky zmien na Slovensku

Zrušenie reformných tendencií kvôli zavedeniu normalizácie v Československu zapríčinilo nespokojnosť obyvateľstva. Opozícia proti režimu sa začala výraznejšie prejavovať až v roku 1975 po podpísaní Záverečného aktu Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe, ktorá sa konala v Helsinkách. Zúčastnené krajiny sa dohodli o spolupráci v oblasti vedy a techniky, hospodárstva, humanitných oblastiach a najmä o dodržiavaní ľudských práv a slobôd. Ako reakcia na danú konferenciu vzniklo na Slovensku v roku 1977 Hnutie za obranu ľudských práv pod názvom Charta 77. Hnutie bojovalo najmä za dodržiavanie základných práv občanov, aj keď aktivita predstaviteľov Charty bola menej aktívna v dôsledku pôsobenia Štátnej bezpečnosti. Prejavy opozície sa začali zosilňovať až v druhej polovici osemdesiatych rokov, kedy došlo k zmenám v politickom riadení krajiny. Zmena nastala na poste generálneho tajomníka Komunistickej strany sovietskeho zväzu, kde nastúpil Michail Gorbačov. V roku 1987 začal s rozsiahlymi politicko-spoločenskými zmenami a prestavbou hospodárstva, známe ako glasnosť a perestrojka. Michail Gorbačov nebránil ani ostatným krajinám sovietskeho zväzu v zmenách a podporil tiež nezasahovanie ZSSR do vnútorných záležitostí Československa. Československí komunisti už nemali podporu ani ZSSR a tak sa mohli výrazne prejavovať a aktivizovať opozičné sily.⁴³

2.2.1 Gorbačovova perestrojka

Gorbačovom odštartované reformy v podobe perestrojky viedli k zrúteniu komunistických režimov v strednej a východnej Európe a teda aj v Československu.

⁴² Lisý, J.: Dejiny ekonomických teórií. s. 66-72

⁴³ Budaj, M. Slovenské dejiny II. s. 201-203

Liberalizácia a demokratizácia v konečnom dôsledku viedli aj k pádu Sovietskeho zväzu. Gorbačov sa snažil sa získať čas na rozsiahle výmeny kádrov, aby tak otvoril cestu širšiemu reformnému programu. Zlom nastal v roku 1986, kedy sa vytvoril program perestrojky. Vychádzal z predpokladu, že socializmus je najlepším možným zriadením, a mal iba zefektívniť jeho fungovanie. Okrem ekonomických reforiem si situácia v Sovietskom zväze však žiadala aj uvoľnenie názorovej jednoty autoritatívneho režimu. V tomto prípade išlo o glasnosť. Zákony zakazujúce cenzúru boli prijaté v roku 1989.⁴⁴

Výsledky perestrojky sa dajú zhrnúť do štyroch bodov. V prvom bode išlo o vytvorenie tzv. netrhového hospodárstva. Aj keď práve na začiatku tohto procesu predstavil Michail Gorbačov trh ako najlepší, najefektívnejší a najdemokratickejší mechanizmus ekonomickej kooperácie, bez ktorého nemôže fungovať plánované hospodárstvo. Ďalším krokom bolo pretvorenie medzinárodných vzťahov. Gorbačov zdôrazňoval právo každého štátu na slobodnú voľbu svojho politického a hospodárskeho systému. V treťom bode išlo o vytvorenie všeobecných princípov demokracie. V roku 1989 sa tento krok prejavil prvými pluralitnými voľbami. Vo februári 1990 bola zrušená vedúca úloha KSSZ. Posledný krok znamenal menej kontrolovateľnú glasnosť, ktorú mnohí považujú za najväčšiu Gorbačovovu zásluhu, pretože sa tým zničili aj posledné zvyšky minulého systému a najmä jeho ideológie. V konečnom dôsledku však Gorbačovova perestrojka nepriniesla sľubovaný blahobyt. Avšak perestrojka nebola len nevydareným pokusom reformácie komunizmu, ale bola najrýchlejším mierovým demontovaním komunistického režimu.⁴⁵

2.2.2 Vyvrcholenie protestov

Najväčšie protesty začali v roku 1989 a to tzv. Palachovím týždňom (séria demonštrácií v januári 1989 pri dvadsiatom výročí upálenia sa študenta Jana Palacha na protest proti okupácii). Vývoj urýchl'ovalo odbúravanie komunistickej diktatúry v susednom Poľsku, Maďarsku, rozsiahli útek občanov Nemeckej demokratickej republiky na západ cez Československo a Maďarsko. 16. novembra demonštrovali študenti v Bratislave. 19. novembra vzniklo v Prahe Občianske fórum ako koordinačné

---

⁴⁴ Gorbačove reformy. Pozri bližšie: <http://www.ct24.cz/svet/70335-gorbacovovy-reformy-rozpad-sssr-i-konec-komunismu-v-evrope/>

⁴⁵ 10 rokov po narodení perestrojky. Pozri bližšie: <http://www.sme.sk/c/2123319/fenomen-gorbacova-10-rokov-po-narodeni-perestrojky.html>

centrum aktivít, ktoré bojovalo za zmenu režimu. V Bratislave vzniklo podobné centrum pod názvom Verejnosc' proti násiliu. Začali pravidelné zhromaždenia, kde sa sformulovali základné požiadavky: koniec monopolu moci komunistickej strany a slobodné voľby.

Rozhodujúcim momentom bol celoštátny generálny štrajk 27. novembra. Vláda musela spolupracovať s Občianskym fórom a Verejnosc'ou proti násiliu a priebežne im vydávať pozície. Za predsedu Národného zhromaždenia v Prahe bol zvolený Alexander Dubček. Vytvorila sa federálna vláda národného porozumenia s deľbou moci medzi komunistov a revolucionárov. Podobné zmeny sa realizovali aj v Bratislave. Skompromitovaného sovietskeho agenta na čele Slovenskej národnej rady Viliama Šalgoviča nahradil Rudolf Schuster, predsedom vlády sa stal Milan Čič, komunistický minister spravodlivosti. V novej slovenskej vláde bolo šesť komunistov a deväť nestraníkov. Prezident Gustáv Husák sa vzdal funkcie. 29. decembra 1989 zvolilo Federálne zhromaždenie ČSSR za prezidenta najvýraznejšiu osobnosť Václava Havla.

Za šesť týždňov sa zrútila celá konštrukcia diktatúry, budovanej a udržiavanej 41 rokov. Padla pokojným, ale intenzívnym nátlakom. Preto aj dostala názov zamatová alebo nežná revolúcia.⁴⁶

2.3 Demokracia

Súčasťou transformácie je prechod od totalitného režimu vykonávaného vládnuou komunistickou stranou k demokratickému usporiadaniu politického systému. V danom období prešlo Slovensko mnohými zmenami, ako napríklad zmenou štátneho zriadenia či zmenami v správe vecí verejných.

Slovenská republika vznikla 1. januára 1993 po rozpade Československa. Týmto aktom sa zrušilo federatívne zriadenie a zo Slovenska sa stal unitárny štát. Táto skutočnosť vyplýva aj z článku 3 ods. 1 Ústavy SR, kde je uvedené, že „*Územie Slovenskej republiky je jednotné a nedeliteľné*“.⁴⁷

Ústava SR je jediným základom jedného právneho poriadku na území SR, ktorý konštituuje jednotnú sústavu najvyšších štátnych orgánov. Štátne územie sa nečlení na časti, ktoré majú štátnu povahu, člení sa len na územné jednotky, regionálne jednotky, vykonávajúce územnú samosprávu na území SR, čo predstavujú obce a vyššie územné

⁴⁶ Mannová, E. Krátke dejiny Slovenska. s. 165

⁴⁷ Ústava SR. s. 4

celky. Ďalej sa člení na administratívne celky určené na regionálny výkon štátnej správy, t. j. kraje a okresy.⁴⁸

Decentralizácia sa realizovala v štyroch formách:

- prenos kompetencií z ústredných orgánov štátnej správy na nižšie stupne, tzv. dekoncentrácia
- prenos zodpovednosti na špeciálne organizácie, t. j. delegovanie
- odovzdanie kompetencií orgánov štátnej správy na jednotky územnej samosprávy, t. j. prenesenie
- prenos zodpovednosti za výrobu tovarov a poskytovanie služieb na súkromné organizácie, t. j. privatizácia⁴⁹

V roku 1994 bol schválený dokument Stratégia reformy miestnej verejnej správy, ktorý predpokladá, že reforma bude riešiť problémy ako zdokonalenie organizácie miestnej štátnej správy, konštituovanie samosprávy VÚC, decentralizáciu právomocí z orgánov štátu na územnú samosprávu a vymedzenie nového územného a správneho členenia SR. Dvojúrovňová podoba bude zachovaná pre miestnu štátnu správu. Prvý stupeň tvoria okresy (79), ktoré vznikli zlúčením 448 obvodných úradov a druhý stupeň tvoria oblastné výbory štátnej správy a to 8 samosprávnych krajov – Bratislavský, Trnavský, Trenčiansky, Nitriansky, Žilinský, Banskobystrický, Prešovský a Košický, ktoré sa vytvorili zlúčením 128 úradov na úrovni okresov. Samosprávny kraj samostatne hospodári s vlastným majetkom a s vlastnými príjmami. Stará sa o rozvoj svojho územia, chráni a zabezpečuje práva a záujmy svojich obyvateľov.⁵⁰

Verejná správa je správa verejných záležitostí, ktorá je realizovaná ako prejav výkonnej moci. Nie je však realizovaná z jedného centra, ale výkon verejnej správy je úrovňovo štrukturovaný. Člení sa na celoštátnu, regionálnu a miestnu štátnu správu a regionálnu a miestnu územnú samosprávu.⁵¹

Správa verejných vecí ako prejav suverenity občanov sa realizuje v mnohých formách a rôznymi metódami. Z obsahového hľadiska ide o fenomén všeobecne označovaný za participáciu občana na tejto správe. Inštitúcia, v ktorej sa participácia uskutočňuje sa bežne označuje ako verejná správa. Verejná správa vypovedá o demokratickosti politického systému a o spôsobe uskutočňovania politickej moci.

⁴⁸ Júda, V. – Slašťan, M. Teória štátu a práva. s. 136

⁴⁹ Kolektív autorov. Spoločnosť a politika na Slovensku. s. 270

⁵⁰ Kolektív autorov.: Politológia. s. 168-172

⁵¹ Kolektív autorov.: Politológia. s. 159

Na účasti občanov vo sfére verejných vecí zohráva významnú úlohu sociálny kapitál v zmysle súhrnu dispozícií, schopností a vôle občanov vstupovať do správy vecí spoločných, tzn. vedieť a chcieť sa spoločensky angažovať.

Verejná účasť občanov na riadení spoločnosti je determinovaná subjektívnym faktorom, tzn. schopnosť občana vstupu do verejných záležitostí a objektívnym faktormi, z ktorých sú základné dva, a to právna úprava účasti občanov na správe verejných vecí a existencia všeobecne demokratického prostredia a atmosféry slobody v spoločnosti.

Verejná angažovanosť občanov sa niekedy idealizuje ako všeobecne existujúci jav, na ktorom sa dobrovoľne zúčastňuje väčšina občanov, inokedy sa charakterizuje ako niečo protikladné, čo je vrodené individualizmu človeka. V každej spoločnosti však nájdeme typy ľudí vyznávajúcich skôr kolektivistické hodnoty, ktorí sú ochotní obetovať v záujme verejného blaha časť svojich osobných záujmov a na druhej strane individualistov, ktorí neuznávajú iný záujem, ako svoj vlastný. Čiže vzťah občana k verejnej angažovanosti je vlastne reflexiou jeho životného postoja.⁵²

Vo verejnej správe sú uplatňované princípy medzi ktoré patrí aj princíp zvrchovanosti občanov. Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Je teda zrejmé, že Slovenská republika je povinná dodržiavať demokratické princípy, ktoré môžeme zhrnúť takto:

1. Princíp obmedzenej väčšiny znamená, že demokracia je vláda ľudu, je to vláda občanov na základe rozhodovania väčšiny.
2. Princíp všeobecnej a rovnej participácie je vyjadrením práva občanov zúčastňovať sa na správe vecí verejných priamo alebo prostredníctvom svojich zástupcov. Všetci občania majú rovnakú možnosť podieľať sa na tejto správe, nikoho nie je možné zo správy vecí verejných vylúčiť.
3. Princíp politického pluralizmu je vyjadrením právneho zakotvenia slobodnej súťaže politických síl.
4. Ekonomický pluralizmus je odrazom právneho zakotvenia ochrany vlastníctva a rovnakého zákonného obsahu vlastníckeho práva všetkých vlastníkov, slobodnej ekonomickej súťaže a trhovej ekonomiky, založenej na konkurencii medzi ekonomickými subjektmi.
5. Princíp slobodných volieb, majú sa konať v pravidelných lehotách na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva, ktoré sa vykonáva tajným hlasovaním.

---

⁵² Řehuřek, M.: Právo účasti občanov na správe vecí verejných. s. 31-33

6. Princíp kontroly a reprezentácie moci zabezpečuje vonkajšiu a vnútornú kontrolu vykonávania moci reprezentantmi moci.⁵³

Na základe princípu zvrchovanosti občanov vo verejnej správe nás bude zaujímať najmä právo občanov zúčastňovať sa na správe vecí verejných. To znamená, že občania sa podieľajú na riadení spoločnosti. Všetky politické štruktúry musia byť transparentné a prístupné občanom. Predstavitelia vládnych orgánov sú volení občanmi a skladajú im účty, zodpovedajú za najdôležitejšie úlohy, ktoré vláda plní vo vzťahu k občanom a teda k celej spoločnosti.⁵⁴

2.3.1 Formy demokracie

V politológii sa rozlišujú dva formy demokracie:

- priama demokracia, kde ľud rozhoduje sám cestou ľudového hlasovania
- zastupiteľská demokracia, kde ľud rozhoduje prostredníctvom volieb o tom, kto bude riadiť spoločnosť⁵⁵

Priama demokracia je systém, v ktorom ľud vykonáva moc priamo. Najefektívnejšia a najrozšírenejšia forma priamej demokracie je referendum. Referendum je hlasovanie občanov, ktorému právny poriadok štátu priznáva právne účinky. Občania sa bezprostredne podieľajú na rozhodovaní o zásadných vnútroštátnych alebo medzinárodných otázkach vo forme otázky, ku ktorej sa buď kladne alebo záporne vyjadrujú.

Zastupiteľská demokracia znamená, že ľud nevykonáva moc priamo, ale prostredníctvom svojich zástupcov. Zastupiteľská demokracia ako jedna z foriem uskutočňovania suverenity ľudu znamená, že vlastný výkon moci a prijímanie rozhodnutí je možné delegovať ustanoveným orgánom, ktoré sú na tento výkon legitimované občanmi, prostredníctvom voľby. Suverenita je delegovaná na zástupcov ľudu, na reprezentatívny orgán, ktorého vôľa je vyjadrením vôle ľudu, bez toho, aby sa vyžadovalo poznanie či táto vôľa sa zhoduje so skutočnou vôľou ľudu.⁵⁶

Podľa rozhodnutia Ústavného súdu SR PL. ÚS 42/95 by malo byť referendum poistkou občana voči parlamentu, aby si v zásadných otázkach nechal poradiť od

⁵³ Júda, V. – Slašťan, M.: Teória štátu a práva. s. 168

⁵⁴ Kolektív autorov.: Politológia. s. 159

⁵⁵ Cibulka, E. – Posluch, M.: Štátne právo Slovenskej republiky. s. 58

⁵⁶ Júda, V. – Slašťan, M.: Teória štátu a práva. s. 170-171

občanov alebo aby občania hlasovaním v referende zobrali na seba zodpovednosť, ktorú parlament nemôže, nevie alebo nedokáže uniesť.⁵⁷

„Za spoľahlivú cestu k zrealňovaniu občianskeho statusu ľudí treba pokladať rozvoj participačnej demokracie. Jej prostredníctvom a pomocou sa status občana ako nositeľa primárnej suverenity v rámci danej spoločnosti môže upevniť do tej miery, že sa stane nielen deklarovaným, ale aj reálnym zdrojom štátnej a politickej moci.

Suverenita občanov sa prejaví ako základný prvok občianskej spoločnosti a efektívny predpoklad správy vecí verejných vtedy, ak ju do týchto fenoménov cielene zakotví politický systém spoločnosti.“⁵⁸

2.3.2 Slobodné voľby

Koncom roka 1989 sa na Slovensku začal demokratizačný proces. V tomto období sa politický režim založený na hegemonnej pozícii Komunistickej strany dostal pod tlak a odmietanie verejnosti a novovzniknutých politických hnutí. Procesy liberalizácie a demokratizácie prebiehali súčasne, čo ovplyvnilo charakter a postavenie politických strán ako organizácií stojacich medzi inštitúciami štátu a občanmi. Občania získali plné politické práva ešte pred vznikom slobodnej straníckej súťaže. Slobodné voľby sa konali v júni 1990.⁵⁹

Ak politickú vôľu chápeme dualisticky, teda vo vzťahu vládnucich a ovládaných, vyplývajú nám z tohto vzťahu úlohy a funkcie volieb:

- a) voľby môžeme chápať ako prostriedok legitimácie politickej moci,
- b) ako jednu z techník výberu politickej elity,
- c) voľby sú časovo ohraničeným a opakovaným prostriedkom horizontálnej a vertikálnej kontroly realizácie politickej moci,
- d) sú inštrumentom riešenia politických konfliktov,
- e) sú inštrumentom aktivizácie spoločnosti,
- f) a na koniec sú špecifickým prejavom verejnej mienky.

Pod volebným systémom chápeme konkrétny spôsob organizácie volieb. Na Slovensku na voľbu do Národnej rady Slovenskej republiky používame pomerný volebný systém. Základom daného systému je vzťah počtu získaných hlasov pre kandidačnú listinu k počtu mandátov pridelených na základe získaných hlasov. Platí tú

⁵⁷ Kolektív autorov.: Spoločnosť a politika na Slovensku. s. 154

⁵⁸ Řehuřek, M.: Právo účasti občanov na správe vecí verejných. s. 30

⁵⁹ Kolektív autorov.: Spoločnosť a politika na Slovensku. s. 133-137

priama úmera a to znamená, čím väčší počet získaných hlasov, tým viac mandátov získa strana. Pre systém pomerného zastúpenia sú typické stranické kandidačné listiny, ktoré sú zároveň hlasovacími lístkami.⁶⁰

Voľby do jednokomorovej 150 člennej SNR sa podľa zákona č. 80/1990 § 1 konajú na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním podľa zásady pomerného zastúpenia. Podľa § 9 zákona č. 80/1990 sa voľby do Slovenskej národnej rady konajú podľa viacmandátových volebných krajov, bolo to územie hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy, Západoslovenský kraj, Stredoslovenský kraj a Východoslovenský kraj.⁶¹

*„Aj keď bola výška volebnej klauzule pre českú národnú radu a pre Federálne zhromaždenie stanovená na 5%, pre voľby do SNR bola stanovená na 3%, z dôvodu údajnej „nedemokratickosti“ tohoto inštitútu“.*⁶²

Do volieb v roku 1990 sa zapojilo 16 politických strán:

Strana slobody (SSL), Demokratická strana (DS), Československá strana socialistická (ČSS), Verejnosc' proti násiliu (VPN), Slobodný blok (SB), Všeľudová demokratická strana a Združenie pre republiku, Republikánska strana Československa (VDSPR), Komunistická strana Československa (KSČ), Spojenectvo poľnohospodárov a vidieka (SPV), Spolužitie, Maďarské kresťansko-demokratické hnutie (ESWMK), Československé demokratické fórum (ČSDF), Rómovia (DÚRS), Slovenská národná strana (SNS), Kresťanskodemokratické hnutie (KDH), Strana zelených (SZ), Hnutie československého porozumenia (HČSP), Sociálna demokracia (SD).

Do Slovenskej národnej rady sa dostalo celkom sedem politických strán. Graf č. 1 nám zobrazuje rozloženie mandátov. Vládu na čele s Františkom Mikloškom tvorili politické strany: Demokratická strana, Verejnosc' proti násiliu, Komunistická strana Československa, Maďarské kresťansko-demokratické hnutie, Slovenská národná strana, Kresťanskodemokratické hnutie a Strana zelených.⁶³ Dôsledkom prevratu najviac hlasov získala Demokratická strana a Verejnosc' proti násiliu, ktoré sa angažovalo v priebehu revolúcie.

⁶⁰ Cibulka, E. – Posluch, M.: Štátne právo Slovenskej republiky. s. 60-62

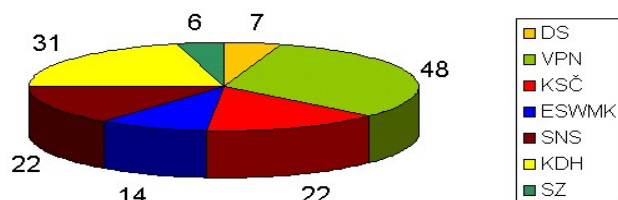
⁶¹ Zákon SNR č. 80/1990 o voľbách do Slovenskej národnej rady, § 1,9

⁶² Volebný systém do NRSR. Pozri bližšie: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=65>

⁶³ Voľby do parlamentu: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby90/pmp90.htm

Graf 1

Počet mandátov pre politické strany vo voľbách do SNR 1990

Zdroj: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby90/pmp90.htm

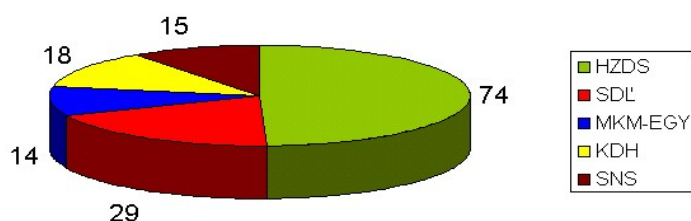
V roku 1992 bol prijatý zákon č.104/1992 Zb. § 41, ktorý dopĺňal a menil práve volebný zákon č.80/1990 Zb. Najväčšou zmenou, ktorú priniesol, bolo zvýšenie volebnej klauzule na 5% pre samostatne kandidujúcu politickú stranu alebo hnutie, 7% pre koalície zložené z dvoch alebo z troch politických subjektov a 10% pre koalície zložené najmenej zo štyroch subjektov.⁶⁴

Vo voľbách v roku 1992 kandidovalo 23 politických strán. Povolebné rozloženie v parlamente je zobrazené v grafe č. 2. Do parlamentu sa s jeho najväčším obsadením dostala politická strana Hnutie za demokratické Slovensko, ďalej nasledovala Strana demokratickej ľavice, Maďarské kresťansko-demokratické hnutie, Kresťanskodemokratické hnutie a Slovenská národná strana. Predsedom vlády sa stal Vladimír Mečiar.

Graf 2

⁶⁴ Volebný systém do NRSR. Pozri bližšie: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=65>

Počet mandátov pre politické strany vo voľbách do SNR v roku 1992

Zdroj: http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby92/pmp92.htm

Vítazi parlamentných volieb v roku 1992 – Hnutie za demokratické Slovensko a Občianska demokratická strana – dospeli v auguste 1992 v Brne ku konečnému rozhodnutiu o zániku ČSFR a vzniku samostatných republík. Poslanci SNR, vedenej Ivanom Gašparovičom, schválili 17. júla 1992 *Deklaráciu Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky*. 1. septembra 1992 bola prijatá Ústava SR. Po nadobudnutí jej účinnosti 1. októbra 1992 sa názov Slovenská národná rada nahradil názvom Národná rada Slovenskej republiky.⁶⁵

V ďalšej časti si zobrazíme prehľad výsledkov volieb od roku 1994 až po súčasné vládne obdobie.

Tabuľka 1 Volebné obdobie 1994 - 1998

Strana	HZDS	Spoločná voľba	Maďarská koalícia	KDH	DÚS	ZRS	SNS
Mandáty	61	18	17	17	15	13	9
(%)	35,0	10,4	10,2	10,1	8,6	7,3	5,4

Zdroj tabuliek: <http://www.nrsr.sk/?sid=nrsr/historia>

Po voľbách v roku 1994, ktoré sa konali predčasne sa do parlamentu dostalo sedem politických strán: Hnutie za demokratické Slovensko, Spoločná voľba, Maďarská koalícia, Kresťanskodemokratické hnutie, Demokratická únia Slovenska, Združenie robotníkov Slovenska, Slovenská národná strana. Premiérom Slovenskej republiky sa stal Vladimír Mečiar.

⁶⁵ História NRSR. Pozri bližšie: <http://www.nrsr.sk/?sid=nrsr/historia>

Tabuľka 2 Volebné obdobie 1998 - 2002

Strana	HZDS	SDK	SDE	SMK	SNS	SOP
Mandáty	43	42	23	15	14	13
(%)	27,0	26,3	14,7	9,1	9,1	8,0

V danom volebnom období sa do parlamentu dostalo celkom šesť politických strán: Hnutie za demokratické Slovensko, Slovenská demokratická koalícia, Strana demokratickej ľavice, Strana maďarskej koalície, Slovenská národná strana, Strana občianskeho porozumenia. Víťazná strana však nemala dostatok hlasov na vytvorenie vlády a tak sa premiérom stal Mikuláš Dzurinda za SDK.

Tabuľka 3 Volebné obdobie 2002 – 2006

Strana	HZDS	SDKÚ	Smer	SMK	KDH	ANO	KSS
Mandáty	36	28	25	20	15	15	11
(%)	19,5	15,1	13,5	11,2	8,3	8,0	6,3

Po voľbách v roku 2002 sa do parlamentu dostali tieto strany: Hnutie za demokratické Slovensko, Slovenská demokratická a kresťanská únia, Smer, Strana maďarskej koalície, Kresťanskodemokratické hnutie, Aliancia nového občana, Komunistická strana Slovenska. Premiérom sa stal znova Mikuláš Dzurinda za SDKÚ.

Tabuľka 4 Volebné obdobie 2006 – 2010

Strana	Smer	SDKÚ-DS	SNS	SMK	ĽS-HZDS	KDH
Mandáty	50	31	20	20	15	14
(%)	29,1	18,4	11,7	11,7	8,8	8,3

Do parlamentu sa dostalo šesť politických strán: Smer, Slovenská demokratická a kresťanská únia, Slovenská národná strana, Strana maďarskej koalície, Hnutie za demokratické Slovensko a nakoniec Kresťanskodemokratické hnutie. Premiérom sa stal Róbert Fico za Smer.

Tabuľka 5 Aktuálne volebné obdobie 2010

Strana	Smer	SDKÚ-DS	SaS	KDH	Most-Híd	SNS
Mandáty	62	28	22	15	14	7
(%)	34,79	15,42	12,4	8,52	8,12	5,07

Po voľbách v roku 2010 sa do parlamentu dostali tieto politické strany: Smer, Slovenská demokratická a kresťanská únia, Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, Most-Híd, Slovenská národná strana. Víťazná strana Smer nebola schopná zostaviť vládnu koalíciu a tak sa spolu so Slovenskou národnou stranou dostala do opozície. Koalícia je tvorená so štyroch politických strán. Na čelo parlamentu sa postavila Iveta Radičová za SDKÚ-DS.

2.4 Transformácia hospodárstva

Hospodárska transformácia nebola homogénnym procesom. Môžeme ju rozdeliť do niekoľkých etáp. Prvú charakterizuje prevzatie moci politickými silami, ktoré by zrealizovali prechod z centrálne riadenej na trhovú ekonomiku.⁶⁶

Dôležitou časťou prechodu k trhovej ekonomike je liberalizácia cien. Tie by mali byť predpokladom k alokácii zdrojov. Odstránenie cenovej kontroly znamená, že systém prejde na spôsob voľnej cenotvorby založenej na konkurencii. Koordinácia ekonomickej aktivity pomocou voľného trhu a voľnej cenotvorby by sa len veľmi ťažko dosiahla bez súkromného vlastníctva kapitálových statkov. Ak sa dá záujmom jednotlivca dostatočný priestor, bude hospodárstvo pružnejšie reagovať na vyhliadky zisku, tzn. reakcia ponuky bude priamejšia a uspokojivejšia bude tiež adaptabilita hospodárstva na cenové zmeny.

Pre existenciu súkromného vlastníctva bude potrebné vykonať určité zmeny. Najskôr treba uviesť vhodný zákonník, kde by boli obsiahnuté zákony, ktoré ochraňujú a vymedzujú súkromné vlastníctvo a ktoré definujú postup pri bankrotoch a v obchodných sporoch. Ďalej je potrebné previesť štátne podniky na súkromných vlastníkov. Keď ich prevezme súkromný vlastník bude sa snažiť viesť podnik ziskovo. Úrady budú mať prospech z daní súkromných, ziskových podnikov. Veľké podniky by sa mali rozdeliť na menšie, čím by sa zabezpečila konkurencia. Nevýhodou by však bolo, že malé podniky by nemohli využiť úspory z veľkovýroby.⁶⁷

2.4.1 Privatizácia na Slovensku

⁶⁶ Transformácia Slovenska po roku 1989, Schmognerová, B. Pozri bližšie: http://www.noveslovo.sk/c/9928/Transformacia_Slovenska_po_roku_1989

⁶⁷ Gylfason, T. – Hamilton, C. B. – Isachsen, A. J.: Princípy trhovej ekonomiky. s. 209-211

Privatizovať sa začalo v roku 1990 a v tomto období 41 % obyvateľov preferovalo socializmus, 3 % preferovali kapitalizmus a 52 % preferovalo niečo medzi tým.⁶⁸ Vláda odštartovala malou privatizáciou a v máji 1992 začala kupónová privatizácia. Obe predstavovali snahu vládnuvich politických strán získať podporu nových vlastníkov.

V druhej etape transformácie išlo o formovanie štátnosti Slovenskej republiky a tvorenie zahranično-politickej a zahranično-ekonomickej orientácie Slovenska vo volebných rokoch 1998 – 2002.

S vládnuv privatizačnuv politikov súhlasilo 29 % občanov, pričom 61 % občanov nesúhlasilo. Podľa 53 % občanov išlo o posilnenie politickej moci vládnuvej koalície prostredníctvom kontroly väčšiny občanov.

Privatizácia uskutočnená v rokoch 1994 až 1998 bola zameraná najmä na partnerov vládnuvich strán, bola nespravodlivá a netransparentná. Štát kvôli nej prišiel o obrovské príjmy a spôsobil zaostávanie reštrukturalizácie podnikov, nárast chudoby a nezamestnanosti. V roku 1998 bola uskutočnená privatizácia niekoľkých veľkých podnikov ako napríklad banky, energetika či telekomunikácie, o ktoré mala záujem nielen domáca, ale aj zahraničná verejnosť.⁶⁹

Prvá etapa hospodárskej transformácie sa vyznačuje viacerými chybami a nedostatkami. Prvý nedostatok predstavovala rýchlosť transformačného procesu. *„Začiatkom deväťdesiatych rokov sa intenzívne diskutovalo o dvoch prístupoch, o tzv. šokovej terapii a o gradualistickom postupe. Prijalo sa rozhodnutie ísť cestou, ktorú presadzovali medzinárodné finančné inštitúcie, teda cestou šokovej terapie v snahe uskutočniť transformáciu naraz a v čo najkratšom čase. Dnes už i propagátori šokovej terapie nemôžu nepripustiť, že ak niektoré prvky transformačného procesu bolo potrebné uskutočniť rýchlo (cenová liberalizácia), v mnohých sférach bol tento prístup buď neuskutočniteľný (napríklad reštrukturalizácia podnikovej sféry, privatizácia), alebo škodlivý (rýchla liberalizácia zahranično-ekonomických vzťahov).“*⁷⁰ Druhou chybou bolo oneskorené vytváranie inštitucionálneho rámca trhového mechanizmu. Kupónová privatizácia sa začala uskutočňovať bez toho, aby existoval nejaký legislatívny rámec na fungovanie investičných fondov. Ďalším nedostatkom bolo nepochopenie úlohy štátu v trhovom hospodárstve a to predovšetkým v transformačnom

⁶⁸ Ústav pre výskum verejnej mienky, 1990. In: Spoločnosť a politika na Slovensku. s. 54

⁶⁹ Kolektív autorov.: Spoločnosť a politika na Slovensku. s. 55

⁷⁰ Transformácia Slovenska po roku 1989, Schmognerova, B. Pozri bližšie: http://www.noveslovo.sk/c/9928/Transformacia_Slovenska_po_roku_1989

proces. Transformácia hospodárstva predpokladala výrazne reformovať vlastnícku a podnikateľskú úlohu štátu. Ideológia voľného trhu presadzovala minimálny štát a mnohé jeho funkcie sa podcenili. Trvalo dosť dlhý čas, kým sa definovali nové úlohy štátu v trhovom hospodárstve. Inštitúcie trhu vznikali oneskorene, štát nebol schopný reagovať na niektoré zlyhania trhu, ako napríklad na rozmáhajúce sa hospodárske podvody, tunelovanie podnikov a podobne.⁷¹

2.4.2 Dopady na hospodárstvo

V prvej polovici deväťdesiatych rokov bol zaznamenaný rast ekonomiky založený na obmedzeniach rozpočtu pre verejnú aj súkromnú sféru. Išlo však iba o krátkodobé ciele vtedajších vlád, uskutočnených na úkor odkladania reštrukturalizácie, drahého zadlžovania, nárastu zlých úverov.

Vtedajšia vláda využívala takmer neobmedzené úverové možnosti štátu a štátnych bánk na podporu domácich podnikov a na udržanie zamestnanosti. Vládnuca HZDS viedla ekonomiku ku kríze. V roku 1999 nová vláda uskutočnila ozdravné opatrenia, ktoré síce spôsobili okamžitý pokles HDP, ale neskôr postupný rast.

Miera nezamestnanosti od roku 1998 stúpala. Tento jav súvisel so sprísnením rozpočtového hospodárenia podnikov, s novou konkurenciou a s potrebou zvyšovať produktivitu práce.

Tvorba pracovných miest stagnovala v dôsledku rozporu medzi potrebou okamžitej konsolidácie verejných financií a zdĺhavosťou pri zlepšovaní podnikateľského a pracovného prostredia. Uskutočnila sa reforma pracovného prostredia. Tým sa prejavila nedostatočná a zanedbávaná kapacita verejnej správy. Štátni úradníci neboli schopní vykonávať danú pozíciu. Tieto súvislosti zhoršili kvalitu reforiem a ich dopad na obyvateľov.⁷²

2.5 Slovensko a medzinárodné organizácie

Slovenská republika sa po prevrate v roku 1989 začlenila do niekoľkých medzinárodných organizácií, čo predstavuje ďalšiu etapu procesu transformácie.

---

⁷¹ Transformácia Slovenska po roku 1989, Schmognerova, B. Pozri bližšie: http://www.noveslovo.sk/c/9928/Transformacia_Slovenska_po_roku_1989

⁷² Kolektív autorov.: Spoločnosť a politika na Slovensku. s. 58-62

Ústava SR čl. 7 definuje, že Slovenská republika môže na základe slobodného rozhodnutia vstúpiť do štátneho zväzku s inými štátmi a môže preniesť výkon časti svojich práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu. Ústava tiež ukotvuje, že určité medzinárodné zmluvy, ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi SR.⁷³

19. januára 1993 bolo Slovensko prijaté za člena OSN. Od svojho prijatia do OSN v roku 1993 sa aktívne zapája do všetkých kľúčových oblastí činnosti OSN. Slovenskí diplomati a odborníci zastávali v rámci systému OSN množstvo významných funkcií.

29. marca 2004 vstúpilo Slovensko do NATO. Slovensko môže spoločne so spojencami rozhodovať o akýchkoľvek otázkach ovplyvňujúcich životné záujmy členov aliancie, vrátane vývoja, ktorý môže ohrozovať ich bezpečnosť.

1. mája 2004 sa Slovensko stalo členským štátom Európskej únie a je členom ešte mnohých ďalších organizácií.⁷⁴

2.6 Názory niektorých politických činiteľov na socialistický a trhový systém

V úvode tejto časti práce by sme použili citát Karla Marxa, ktorý publikoval Karol Ondriaš vo svojej knihe: *„Majitelia kapitálu stimulujú proletariát ku kupovaniu stále väčšieho množstva a stále drahších výrobkov. K tomu využívajú pôžičky, ktoré sami poskytujú. Zvrat nastane vo chvíli, keď sa tieto pôžičky stanú nesplateľnými. Nesplatené pôžičky nútia banky požičovať si u štátnych inštitúcií. Rozhodujúca rola štátu v pôžičkách súkromným firmám bude prvým znakom nástupu novej éry – éry komunizmu a to na celom svete.“*⁷⁵

Marx tu naznačuje, že situácia a skutočnosti, ktoré sa odohrávajú v systéme trhového hospodárstva nakoniec povedú ku komunizmu.

V Slovenskej republike sa rovnako uskutočnil transformačný proces, avšak nešlo o prechod z kapitalizmu k socialistickému systému, ale naopak. Slovensko sa v roku 1989 dostalo pod vládu trhu. Na základe makroekonomických ukazovateľov sa pokúsime prehodnotiť skutočnosti, ktoré boli s danou transformáciou spojené.

---

⁷³ Ústava SR. s. 5-6

⁷⁴ Medzinárodné organizácie a zoskupenia. Pozri bližšie: http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/medzinarodne_organizacie_a_zoskupenia

⁷⁵ Ondriaš, K.: Socializmus verzus Kapitalizmus – po 20 rokoch. s. 3

Karol Ondriáš upozorňuje na vývoj hrubej domácej produkcie v poľnohospodárstve v stálych cenách za socializmu a vývoj po roku 1989. V roku 2007 produkcia v poľnohospodárstve v stálych cenách predstavovala len 58 % z roku 1989.

Bytová otázka je v oboch systémoch značne odlišná. Počet odovzdaných bytov sa zvyšoval počas socializmu a výrazne sa znížil po prijatí zákonov kapitalizmu. Počet odovzdaných bytov v roku 2007 dosahoval iba 49% počtu odovzdaných bytov v roku 1989 a je možné ho porovnávať s počtom, ktorý sme dosiahli počas socializmu už v roku 1952, čo predstavuje krok späť. V súčasnosti cena bytov dramaticky stúpila, ľudia sú preto nútení brať si úvery a na dlhé obdobie sa zadlžiť.

Priemyselná produkcia Slovenska bola do roku 1948 veľmi nízka. Od daného roku výrazne rástla až po súčasnosť. Rovnaký priebeh mal aj rast HDP, ktorý v roku 2007 v stálych cenách bol už o 50 – 70 % vyšší ako v roku 1989.

Reálne mzdy rástli v čase socializmu úmerne s rastom HDP, po prevrate klesli avšak v súčasnosti mierne prevýšili hodnotu z roku 1989. Ak by rast reálnych miezd pokračoval aj po roku 1989, jeden pracovník by do roku 2007 stratil takmer 2 600 € na mzde.

Z údajov Štatistickej ročenky SR autor poukazuje na rozdiel čistého mesačného príjmu prepočítaný na infláciu v roku 1989 a 2002, pričom čistý príjem na osobu v domácnosti v roku 2002 nedosahuje príjem z roku 1988.⁷⁶

Negatívnou črtou transformácie bol nárast nezamestnanosti. Tento rozdiel je oveľa markantnejší aj preto, že v socializme bola takmer stopercentná zamestnanosť, keďže ľudia boli nútení pracovať.

Transformácia spôsobila vysoký nárast miery nezamestnanosti a naštartovala roztváranie príjmovej a majetkovej diferenciácie ako aj regionálnych nerovností. Bývalá ČSFR patrila pred rokom 1989 k štátom s najnižšími príjmovými nerovnosťami. Príjmovú a majetkovú diferenciáciu urýchl'oval privatizačný proces. Kupónová privatizácia, ktorá mala zabezpečiť rovnomernejšiu účasť na rozdeľovaní vlastníctva štátu, tento cieľ nespĺnila. Ostatné privatizačné metódy si už takýto cieľ ani nepostavili. Výsledkom toho bol teda rýchly nárast príjmových nerovností a nerovnomerného rozdelenia bohatstva ako i rýchly nárast chudoby a vylúčenie celých skupín obyvateľov a regiónov z účasti na pozitívnych výsledkoch transformácie.⁷⁷

⁷⁶ Štatistické ročenky SR. in: Ondriáš, K.: Socializmus verzus Kapitalizmus – po 20 rokoch. s. 35-50

⁷⁷ Pozri bližšie: http://www.noveslovo.sk/c/9928/Transformacia_Slovenska_po_roku_1989

Privatizácia podľa V. Klauza je lepšia rýchla ako pomalá. Privatizačný proces sa už skončil a nasleduje skvalitňovanie vlastníckej štruktúry a riadenia podnikov, ktorý štát nie je schopný zásadne ovplyvňovať. Preto nemá byť preceňovaná ani schopnosť štátu ako regulátora.⁷⁸

V decembri v roku 2010 bola zistená miera nezamestnanosti 12,5 % pričom však ide o evidovanú nezamestnanosť, tzn. o nezamestnanosť z počtu disponibilných uchádzačov o zamestnanie. Reálna nezamestnanosť môže byť oveľa vyššia s prihliadnutím na neevidovaných nezamestnaných.⁷⁹

Doposiaľ najvyššia miera nezamestnanosti bola zistená v roku 1999 a predstavovala 19,2 %.⁸⁰

Životná úroveň obyvateľov Slovenska značne súvisí s priemernou mzdou. V roku 2011 bola priemerná mesačná mzda vyčíslená na 751 €. Avšak táto mzda nepredstavuje skutočnosť, čiže reálnu mzdu priemerného Slováka. K realite sa viac približuje údaj – medián. Medián označuje stred a rozdeľuje skúmanú skupinu podľa výšky mzdy na dve rovnako početné skupiny.

Medián miezd dosiahol v roku 2006 úroveň 15 425 Sk, dnešných 512 €, pod ktorou sa nachádzala mzda polovice všetkých zamestnancov. Rozdiel medzi priemernou mzdou a mediánom miezd bol pred 10-timi rokmi 1 839 Sk (61 €). Zvýšenie tohto rozdielu na 4 349 Sk (144 €) v roku 2005 poukazuje na zvýšenie nerovnováhy medzi mzdami jednotlivých zamestnancov, na existenciu veľkej skupiny zamestnancov s podpriemernými mzdami a menšej skupiny zamestnancov s vysokými príjmami.

Decilový podiel (9.decil/1.decil) sa za posledných 10 rokov v odmeňovaní mierne znížil. V roku 1997 sa mzdy zamestnancov pohybovali od 4 424 Sk (145 €) v 1. decile po 16 379 Sk (544 €) v 9. decile. Decilový podiel predstavoval hodnotu 3,7. V roku 2006 sa tento parameter trochu znížil na hodnotu 3,6, keď 10 % zamestnancov malo nižšiu mzdu ako 8 465 Sk (281€) a 10 % malo príjem zo závislej činnosti nad 30 841 Sk (1023 €).

Rozloženie zamestnancov podľa mzdových pásiem sa v hodnotenom období zmenilo. Pod pásmom priemernej mesačnej mzdy sa v roku 2005 nachádzalo 67,4 % zamestnancov. V porovnaní so situáciou pred 10 rokmi početnosť týchto osôb sa zvýšila o 0,8 p.b. V roku 1997 zarábalo 24,4% osôb menej ako 6 tis. Sk. Ďalších 33,5 %

⁷⁸ Klaus, V.: Klaus: Skončila sa "revolučná" zložka transformácie, "evolučná" trvá. Pozri bližšie: <http://www.sme.sk/c/2073659/klaus-skoncila-sa-revolucna-zlozka-transformacie-evolucna-trva.html>

⁷⁹ Evidovaná miera nezamestnanosti. Pozri bližšie: www.statistics.sk

⁸⁰ Pozri bližšie: <http://www.euroekonom.sk/ekonomika/ekonomika-sr/ekonomika-slovenska-2002/>

zamestnancov dostávalo menej ako 9 tis. Sk. Zastúpenie poberateľov nad touto úrovňou postupne klesalo do vyšších príjmových pásiem.⁸¹

Možno usudzovať, že reálna hodnota mzdy väčšiny pracujúcich na Slovensku (s príjmom na úrovni okolo mediánu a nižšie) za to isté obdobie klesla, a to v rozsahu o 5 až 13 %. Títo ľudia vôbec neprofítujú z rastu celkovej priemernej mzdy, práve naopak - znamená to pre nich, že popri zvýšení ich absolútnej chudoby, sa ešte výraznejšie zvýšila ich relatívna chudoba.⁸²

Vysoký hospodársky rast mal za následok, že hrubý domáci produkt (HDP) narastal. Podiel na ňom, resp. rozdelenie HDP, bol diferencovaný a nepriaznivé tendencie v sociálnej diferenciacii pokračovali. Hospodárska transformácia naštartovala proces sociálnej diferenciacie i proces reprodukovania sociálnej diferenciacie z generácie na generáciu. Hrozí, že sa príslušníci mladej generácie z nízkopríjmových skupín nebudú mať možnosť dostať sa z chudoby. Na otázku, či deti, ktoré sa narodili teraz, budú mať lepší život ako vaša generácia, respondenti z nízkopríjmových skupín odpovedali pozitívne v 50 percentách prípadov a respondenti z vysokopríjmových skupín skoro v 70 percentách prípadov.⁸³

Podľa výskumu verejnej mienky v máji 1990 hodnotilo ponovembrový vývoj pozitívne 71 % respondentov, v októbri 1990 to bolo 37 % a v máji 1991 už len 21 % respondentov. Prívrženci ponovembrových zmien boli a dodnes sú otvorení reformám, kladú dôraz na politické hodnoty, princípy demokracie, slobody, podporovali nutnosť systémových zmien aj napriek sociálno-ekonomickým dopadom. Odporcovia revolúcie kládli dôraz najmä na sociálno-ekonomické premeny, kriticky vnímali pokles životnej úrovne, nezamestnanosť, či narastajúce sociálne rozdiely.

Údaje IVO zo septembra 2001 ukazujú, že socialistickej ekonomike aká bola v roku 1989 dáva prednosť 23 % opýtaných, sociálno-trhovej, kde štát čiastočne ovplyvňuje ekonomiku 44 % a ekonomike voľného trhu 22 % opýtaných. Trištvrtina respondentov súhlasí so zmenšením rozdielov v príjmoch. Dve tretiny chcú, aby za životná úroveň a prácu každého občana zodpovedala vláda a aby hlavné banky, či firmy boli riadené štátom. 67 % opýtaných pokladá majetkové rozdiely za nespravodlivejšie ako za socializmu. 63 % respondentov je presvedčených, že pred novembrom 1989 sa ľuďom,

⁸¹ Pozri bližšie: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=8153>

⁸² Priemerná mzda na Slovensku vs. mzda priemerného Slováka. Pozri bližšie: <http://jozefbodnar.blog.sme.sk/c/31958/Priemerna-mzda-na-Slovensku-vs-mzda-priemerneho-Slovaka.htm>

⁸³ Transformácia Slovenska po roku 1989, Schmognerova, B. Pozri bližšie: http://www.noveslovo.sk/c/9928/Transformacia_Slovenska_po_roku_1989

ako sú oni, žilo lepšie, opačný názor malo 13 % opýtaných a 16 % si myslí, že vtedy sa im žilo rovnako ako dnes.⁸⁴

Záver

Našou prácou s názvom Politicko-ekonomická transformácia Slovenska sme chceli porovnať život obyvateľov v socialistickom zriadení a v súčasnom trhovom hospodárstve. Zmerali sme sa najmä na sociálne aspekty.

Na pochopenie oboch systémov sme sa v prvej kapitole venovali koncepciám socializmu, kde sme charakterizovali pojem socializmus. Rozoberali sme diela niektorých autorov zaoberajúcich sa príslušným zriadením. Opísali sme základné pojmy charakterizujúce socializmus a nakoniec sme sa venovali situácii na Slovensku. Zamerali sme sa na vývoj Slovenska v podmienkach socializmu a ďalej sme rozobrali jednotlivé historické udalosti, ktoré spôsobili zmenu režimu. V druhej kapitole sme sa venovali samotnému procesu transformácie. Analyzovali sme priebeh prechodu, zavedenie demokratických prvkov do politického systému, pričom sme sa zamerali aj na ich vysvetlenie.

V úvode sme si stanovili hypotézy týkajúce sa zvyšovania sociálnych rozdielov, zníženia životnej úrovne, obohacovania vyšších vrstiev a následného odstraňovanie strednej vrstvy. Pre verifikáciu hypotézy sme v záverečnej časti druhej kapitoly

---

⁸⁴ Velšic, M.: Na Slovensku vládne nostalgia za minulosťou. Pozri bližšie: http://www.ivo.sk/buxus/docs/vyskum/subor/produkt_4093.pdf

analyzovali názory niektorých politických činiteľov a používali sme údaje z výskumov verejnej mienky. Autor K. Ondriáš sa vo svojich prácach zaoberá procesom transformácie. Ponúka rôzne štatistické údaje, ktoré nás presvedčili o dopade prechodu na spoločnosť Slovenska. Najmä poľnohospodárska produkcia klesla, avšak vývoj HDP má stúpajúcu tendenciu. Z daného pohľadu nám vyplýva, že životná úroveň sa zvýšila, avšak platí to iba pre určitú časť spoločnosti. To nám dáva odpoveď na ďalšiu otázku v súvislosti so zvyšovaním sociálnych rozdielov, ktoré zapríčinilo obohacovanie vyšších vrstiev na úkor strednej vrstvy, ktorá sa stráca a približuje sa k nižším vrstvám. Neustále vzdďalovanie sa jednotlivých vrstiev spoločnosti znamená stále väčšie rozdiely v ich príjmoch. Aj keď sa podľa výšky priemernej mzdy na Slovensku zdá, že životná úroveň sa zvýšila, nie je to pravda. Tento štatistický údaj nezodpovedá skutočnosti, čo sme si vysvetlili na konci práce, kde sme rozoberali údaj medián.

Z výskumu verejnej mienky rozobraného v záverečnej časti práce nám vyplýva, že väčšia časť obyvateľstva smúti za minulým režimom, avšak niektorí sú radi, že prechod sa uskutočnil a to pravdepodobne odzrkadľuje sociálne rozvrstvenie našej spoločnosti.

Z mnohých nedostatkov, ktoré sme opísali, má súčasný politický systém aj pozitívne prvky. Jedným z nich je možnosť slobodne si zvoliť svojich zástupcov, prostredníctvom volieb. Tým sa do značnej miery artikulujú záujmy občanov, ktorí majú možnosť zasiahnuť i priamo, a to referendum. Ďalším pozitívom je integrácia Slovenska do medzinárodných štruktúr. Občanom sa tak naskytnú nové možnosti, ktoré plynú zo zahraničia. Majú viac príležitostí pre svoj rast a rozvoj. Otvorenie hraníc do našej krajiny prinieslo i väčšie možnosti výberu tovarov a služieb.

Je zrejmé, že názory na túto tému sa rôznia. Záleží to od presvedčenia každého jednotlivca, ktorí verí, že systém, ktorému je naklonený mu poskytuje lepšie možnosti pre osobný rast a zlepšenie aktuálnej situácie. Nie je možné, aby sme všetci mali rovnaký názor a preto sa tiež nedá povedať, ktorý systém je pre našu spoločnosť ten najsprávnejší. V súčasnosti nedokážeme predpokladať vývoj Slovenska, ktorý je momentálne skôr liberálno-demokratický. Uvidíme kam povedú rozhodnutia súčasnej vládnej koalície našu krajinu.

Zoznam použitých zdrojov

BUDAJ, M. *Slovenské dejiny II*. Bratislava: Eurolitera, 2009. 222 s. ISBN 978-80-970193-1-0.

CIBULKA, E. – POSLUCH, M. *Štátne právo Slovenskej republiky*. Šamorín: Heuréka, 2003. 336 s. ISBN 80-89122-07-8.

CIRBES, V. *Sociálny rozvoj Slovenska v podmienkach socializmu*. Bratislava: Pravda, 1989. 216 s.

ENGELS, F. – MARX, K. *Manifest komunistickej strany*. Bratislava: Pravda, 1972. 56 s.

FOURIER, Ch. *Veľká metamorfóza*. Praha: Mladá fronta, 1983. 179 s.

GYLFASON, T. – HAMILTON, C. B. – ISACHSEN, A. J. *Princípy trhovej ekonomiky*. Bratislava: Open Windows, 1994. 224 s. ISBN 80-85741-04-0.

HÁBA, Z. *Socializmus: Systém ekonomických zákonov*. Bratislava: Pravda, 1987. 368 s.

JÚDA, V. – SLAŠŤAN, M. *Teória štátu a práva*. Nitra – Bratislava – Banská Bystrica, 2008. 323 s. ISBN 978-80-969554-8-0.

KOL. AUTOROV. *Politológia*. Nitra: Enigma, 2007. 296 s. ISBN 80-89132-03-0.

KOL. AUTOROV. *Politická ekonómia socializmu*. Bratislava: Pravda, 1981. 688 s.

Kolektív autorov. *Spoločnosť a politika na Slovensku – Cesty k stabilite 1989 – 2004*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005. 416 s. ISBN 80-223-2077-3.

KULAŠÍK, P. *Socializmus*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 1999. 278 s. ISBN 80-8055-233-9.

LISÝ, J. a kol. *Dejiny ekonomických teórií*. 2. vyd. Bratislava: Elita, 1999. 353 s. ISBN 80-85323-93-1.

LYSÝ, J. *Dejiny politického myslenia*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006. 184 s. ISBN 80-223-2242-3.

MANNOVÁ, E. *Krátke dejiny Slovenska*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2003. 369 s. ISBN 80-88880-53-X.

OWEN, R. *Vybrané spisy*. Praha: Štátne nakladateľstvo politickej literatúry, 1960. 326 s.

ŘEHUŘEK, M. *Právo účasti občanov na správe vecí verejných*. Bratislava: Veda, 1997. 149 s. ISBN 80-224-0531-0.

SAINT-SIMON, H. *Výbor z diela*. Praha: Orbis, 1949. 159 s.
Ústava Slovenskej republiky. Bratislava: Nová práca, 2007. 104 s. ISBN 978-80-88929-94-9.

Zákon SNR č. 80/1990 o voľbách do Slovenskej národnej rady, zb. zákonov č. 79.

BODNÁR, J. *Priemerná mzda na Slovensku vs. mzda priemerného Slováka*. [online]. 2006, [cit. 2011-04-10]. Dostupné na internete: <http://jozefbodnar.blog.sme.sk/c/31958/Priemerna-mzda-na-Slovensku-vs-mzda-priemerneho-Slovaka.html>

Ekonomika Slovenska 1996-2011. [online]. 2011, [cit. 2011-04-10]. Dostupné na internete: <http://www.euroekonom.sk/ekonomika/ekonomika-sr/ekonomika-slovenska-2002/>

HUBEL, J. *Fenomén Gorbačova – 10 rokov po narodení perestrojky*. [online]. 1995, (cit. 2011-02-10). Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/2123319/fenomen-gorbacova-10-rokov-po-narodeni-perestrojky.html>

História NRSR. [online]. 2004-2011, [cit. 2011-03-10]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/?sid=nrsr/historia>

KLAUS, V. *Skončila sa revolučná zložka transformácie, evolučná ešte trvá*. [online]. 1997, [cit. 2011-04-12]. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/2073659/klaus-skoncila-sa-revolucna-zlozka-transformacie-evolucna-trva.html>

KORNAI, J. *The Socialist system, The political economy of communism*. [online]. New York: Oxford University Press, 1992. 550 p. [cit. 2011.04.13.]. ISBN 0-19-828776-3. Dostupné na internete: http://books.google.com/books?id=JY4_PHAWxv0C&printsec=frontcover&dq=the+socialists+system+kornai&hl=sk&ei=UP-nTbPYHerR4wa0g8TJcG&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCkQ6AEwAA#v=onepage&q=the%20socialists%20system%20kornai&f=false

KRIŠTOFÍK, M. *Volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky*. [online]. 2001, [cit. 2011-03-10]. Dostupné na internete: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=65>

Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky, Medzinárodné organizácie a zoskupenia. [online]. 2010, [cit. 2011-04-10]. Dostupné na internete: http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/medzinarodne_organizacie_a_zoskupenia

Parlamentné voľby 1990-2010. [online]. 2010, [cit. 2011-03-10]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4490>

ONDRIAS, K. *Socializmus verzus Kapitalizmus – po 20 rokoch*. [online]. Bratislava: Eko-konzult, 2009. 100 s. [cit. 2011.04.9]. Dostupné na internete: <http://www.ondrias.sk/doku/svc20bro.pdf>

SCHMOGNEROVÁ, B. *Transformácia Slovenska po roku 1989, prednáška na medzinárodnej konferencii v Bratislave – dve dekády po*. [online]. 2010, [cit. 2011-04-10]. Dostupné na internete: http://www.noveslovo.sk/c/9928/Transformacia_Slovenska_po_roku_1989

STRAŠÍKOVÁ, L. *Gorbačovovy reformy: rozpad SSSR i koniec komunizmu v Európe*. [online]. 2009, [cit. 2011-02-10]. Dostupné na internete: <http://www.ct24.cz/svet/70335-gorbacovovy-reformy-rozpad-sssr-i-konec-komunizmu-v-evrope/>

VELŠIC, M. *Na Slovensku vládne nostalgia za minulosťou*. [online]. 2001, [cit. 2011-04-13]. Dostupné na internete: http://www.ivo.sk/buxus/docs/vyskum/subor/produkt_4093.pdf

Vývoj štruktúry a diferenciacie miezd v rokoch 1997 – 2006. [online]. 2007, [cit. 2011-04-10]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=8153>